

уможливити вужчому штабові Нач. Команди перехід через Дністер".

У змислі інструкції полк. Шаманека інформував я згадані частини неофіціяльно. Старання поодиноких осіб, щоби уможливити перехід по одиноким членам вужчого штабу на рум. територію, припізнилися, згл. від'їзд поодиноких осіб того ж штабу був унеможливлений через арештовання заряджене власним Ревкомом.

10. II. 1920. арештовано ген. Микитку, ген. Ціріца, ген. Стойкіна і всіх приналежних денікінській армії.

8. Відсилка транспортів зачалася негайно і стацію Рибницю евакуовано дня 12. II. 1920.

Я рівночасно з розвідчиком персоналом Нач. Команди остав у Рибниці як командант контррозвідки.

Ліберець, дня 20, вересня 1920.

Сотня скорострільців з коша У.С.С. перед відходом з Косиковець в грудні 1919 р.

Останній відступ

(Спомини М. Андрусяка)

З днем 3 листопада 1920 р. мали забратися військові частини УНР з території Східної Галичини за Збруч. У звязку з тим перепроваджувався також звільна уряд УНР зі Станиславова до Камянця. Найпізніше подалися на Схід вагони з українською державною скарбницею; як охорону для неї приділено чету з кулеметної сотні Камянецької Пішої Юнацької Школи з двома скорострілами. Поїзд задержався якийсь час в Чорткові, опісля в Гусятині; щойно 10 листопада уряд УНР, впевнившись, що вдергиться в подільськім закутку, перевіз державний скарб до Камянця.

Побувши ще день у вагонах на стації у Камянці, перевезли ми на підводах скарбницю до будинку міністерства скарбу. В часі перевозування я зачув, як один візник до другого говорив з іронією: „Навіщо вони це перевозять, щоби за пару днів знову назад везти“. До цих слів ніхто з нас юнаків вартових при скарбниці не прикладав великої ваги; адже з подаваного штабом Армії УНР звіту виходило, що наші козаки захоплять на днях Жмеринку та Винницю.

Після перевезення державного скарбу наша кулеметна чета прибула до станиці Юнацької Школи в будинку духовної семінарії. Настрій в Камянці був скрізь бадьорий; не було тут вже частин союзників, тільки виключно українські війська. Ця хвилева „емансипація“ УНР від союзника вплинула на мене в тім напрямі, що я відступив від своєго попереднього рішення звільнитися з Армії УНР. Ще в Станиславові подався я до звіту в справі звільнення мене як Галичанина з війська, тому що я хочу вчитися в гімназії, що я перервав в попереднім році, відходячи з Гал. Армією за Збруч; з причини нашої евакуації щойно в Камянці розглянено мое прохання. При куріннім звіті сотник Немоловський заявив мені, що мене не задержують, однаке я не повинен звільнити-

ся з української армії в момент війни; тепер Галичани повинні забути про попередні сусідські союзи УНР, тепер тільки сама УНР бореться за самостійність українського народу. Це вплинуло на мене і я рішив залишитися на Зазбручанщині.

Заряджена в той час мобілізація на звільненій від большевиків території давала надію на сформування Армії УНР на міцніших підставах. Транспорти полонених большевиків свідчили про деякі успіхи на фронти так, що ніхто з урядовців та військових УНР в часі нашого приїзу до Камянця не сподівався свіжої евакуації. — Однаке вже по двох днях моєго побуту в Камянці прийшла вістка про те, що большевики прорвали фронт біля нової Ушиці та вдерлися на зади ген. Удовиченка. Для задержання звязку з фронтовими частинами вислано з Камянця 1 пішу сотню та чету кулеметчиків юнацької школи під проводом сотника Немоловського. Цей відділ пробув два дні біля с. Калинна, однаке висилані стежі не могли навязати звязку з іншими військовими частинами. Тому, що не було певності, чи перед нами є ще які українські частини, рішено завернути до Камянця.

Зближаючись під вечір до передкамянецького села Мукші, довідалися ми від селян, що Камянець в большевицьких руках. Супроти того завернули ми на південь і вночі перейшли ми в с. Панівцях на південь від Камянця р. Смотрич. Машерували ми з великим напруженням так, що рано були ми вже в м. Ориніні, на північний захід від Камянця. На диво ніде близько не було ні університетських ні большевицьких частин. Тільки в одному селі залишилося дещо ранених наших козаків; серед населення був ламент з боязни перед большевиками. Від населення довідалися ми, що наші військові частини відійшли в північнім напрямі. Туди подалися й ми.

Пізніше наш провід дістав вже конкретні відомості, що головні сили УНР групуються біля Волочиськ, а Юнацька Школа начальником її був в той час ген. Микола Шаповал подалася на Гусятин. Знаючи, що в Гусятині не буде іншого виходу крім зłożення зброї з руки Поляків, порішено йти в напрямі Волочиськ.

До Сатанова не стрічали ми ніяких військових частин. Щойно в Сатанові застали польський відділ, що, користаючи з хаосу на території УНР, переправився через Збруч і забирає з сатанівської цукроварні цукор. Значну частину його перевезено за Збруч. Зближаючись до Тарноруди, почули ми стріли; це — як ми довідалися — стріляли вартові до угікаючих полонених большевиків; кілька їхніх трупів лежало на полі.

21 листопада прибули ми на стацію Фридрихівку біля Волочиськ. Тут щойно було можна відчути що це війна. У Волочиськах і на Фридрихівці були військові частини УНР та балаховичівці. На Сході чимраз більше було чути стріли; говорено, що бій іде під Чорним Островом. Пізно вечером прибув до нас полковник Хилецький та забрав свого сина-юнака; було видно, що ситуація досить грізна. На другий день прибула до Волочиськ також Юнацька Школа (себто 2. і 3. піші сотні, решта кулеметчиків, кінна та гарматна сотні), що не могла дістатися зі зброєю через Збруч в Гусятині. — Однак і тут не було вже іншого виходу, як перейти Збруч та зложить зброю в руки Поляків. Больщевики вже зближалися до Во-

личиськ. На шляху, що провадив через надзбуручанський міст до Підволочиськ, стовпилися маси універсального війська й обозів та балаховичівців. Сумно, з похиленими головами складали козаки зброю після переходу через міст та машерували далі на Захід.

Вже смеркало, коли ми перемашерували через підволочиські вулички й опинилися на захід від містечка. В той час дався чути крик та стріли зі східньої сторони Підволочиськ; серед неозброєних козаків пустив хтось чутку, що большевики перейшли Збруч. Пізніше ходили чутки, що большевики забрали від польської сторожі зложену частинами УНР та балаховичівцями над Збручем зброю; не знаю, скільки в цім було правди.

О півночі прийшли ми до с. Хмелиськ в Скалщині; там кватирувала Юнацька Школа майже тиждень. Сюди прибуло кількох юнаків, що залишилися за Збручем і попали в руки большевиків. Больщевики забрали їхній однострій, а дали їм червоні кожухи та „лапті“ і веліли їм служити у себе. Це вплинуло на деяких Придніпрянців у наших відділах так, що вже тоді деякі виявляли охоту вертати домів. Протягом тижня розбрілися по домам всі Галичани-юнаки.

Я прибув разом з своїми придніпрянськими товаришами долі й недолі до с. Острова біля Тернополя. Звідси удалася Юнацька Школа до стації в Тернополі, щоби відіхнати на відпочинок за дроти; а я перебраний в селянський сірак перекрадався до рідного села тим шляхом, яким в травні 1919 р. відійшов я ще з надією на кращий поворот.

Зізд Української Стрілецької Громади в Злучених Державах Америки

Написав Володимир Галан, голова У.С.Г.

I.

Завершенням річної діяльності Стрілецької Громади — яка обєднує бувших вояків укр. армії (а не лише У. Г. А.), розкинених тепер по всій території Злучених Держав — являється Річний Стрілецький Зізд, звичайно в місяці травні.

Зізд замітний тим — що на ньому переглядаємо свою річну працю, робимо план праці на будучий рік та відновляємо своє побратимство. Друге вельми важне завдання Зізу, це те, що на Стрілецький Вечер, устроений для прибувших делегатів, запрошується теж всіх представників наших організацій, де вони мають змогу хоч неофіціально обговорити біжуучі питання нашого життя.

Діяльність Стрілецької Громади за минулий рік треба поділити на кілька груп.

II.

Внутрішна організація Громади переводилася і в минулому році в Стр. Гуртках, яких в дотепер 8 в З.Д., а саме: Філадельфія ч. 1., Нью Йорк ч. 2., Скрантон ч. 3., Блюмфілд ч. 4., Пітсбург ч. 5., Шікаго ч. 6., Дітройт ч. 7., Кливленд ч. 8. Гурток основується там, де живе не менше як 5 членів Громади.

Діяльність Гуртків змаліла значно в минулому році — а Гуртки в Блюмфілд і Скрантон майже перестали існувати. В інших Гуртках прийшло до непорозумінь на полі політичнім.

На мою думку причина занепаду діяльності Гуртків лежить в занедбанню чи нерозумінню Гуртками головних основ стрілецької організації; через вмішування посторонніх людей в діяльність Гуртків та присилування їх до чисто партійної роботи. Як відомо, основою організації Громади є продовження традиції укр. державної Армії та повна політична і релігійна толерантія серед її членів. Кладучи організаційні основи Громади ми вважали, що члени У. С. Громади повинні бути взірцем для наших політичних партій так відносно політичного вирозуміння, як і національно-державної карності.

III.

Перший стрілецький Зізд в Н Йорку 1926 р. визначив загальні напрямні Громади такими словами: „Узнаючи, що причиною упадку Укр. Держави була військова, політична і господарська непідготованість нашого народу, стрілецтво — як та частина української молоді, яка з крісом в руках перейшла школу держав-